Filmul „Ultimele ispite ale lui Hristos" – de la icoana bizantină la televizor

Realismul de care? nsetosa Renaşterea, surprinderea vieţii în maximum de amănunte, poate că este un început a ceea ce astăzi este televizorul. Nebunia pictorilor renascentişti de a folosi pentru pictarea chipurilor cereşti modele omeneşti, chiar de provenienţa joasă din punct de vedere al moralităţii, culminează în zilele noastre cu folosirea aceloraşi modele în filmele cu subiect religios.

Lăsând la o parte culmile interioare ale actorilor – care, dacă ar fi înalte, s-ar manifesta prin smerenia de a refuza astfel de roluri –, ar trebui pus? n discuţie chiar exteriorul lor.

Despre? nfatisearea istorică a lui Hristos am discutat deja în capitolul „Chipul M? ntuitorului...", iar despre calităţile Sale morale, chiar despre comportamentul Său „aristocratic" cunoaştem din Evanghelii, discuţie care pentru un ortodox se învecinează cu blasfemia. Dar deseori suntem puşi în situaţia de a depista şi combate tocmai astfel de subiecte neplăcute.

„Cu totul altfel rezolva problema înfăţişării lui Hristos regizorul Martin Scorsese în filmul „Ultimele ispite ale lui Hristos" (după cartea lui Nikos Kazandzakis [1]). Pentru el, Iisus Hristos nu este un Ales, nu este Altfel, El nu numai că este la fel cu toţi, ci chiar e mult mai obişnuit [banal] decât toţi oamenii obişnuiţi. Faţa lui nu numai că nu este plină de Duh, ci este respingătoare fizic, în figură lui e multă platitudine, la fel ca şi în viaţa Lui. Şi revenirea lui la conştientizarea misiunii sale şi a necesităţii jertfei, când el? n discuţia cu Iuda afirma că principalul e să-ţi eliberezi sufletul, deoarece altfel lanţul răului nu va fi rupt niciodată, ca principalul nu e eliberarea de sub puterea romană, nu salvarea trupului, cum susţine Iuda, ci salvarea sufletului; toate acestea nu-l conving pe privitor prin dezlegările metaforice ce se dau evenimentelor şi mai cu seamă răstignirea, plină de amănunte pur fiziologice şi suferinţa lui Iisus pe cruce. El moare fizic pe cruce, şi nu-ţi vine a crede că duhul lui se va? întoarce la Dumnezeu-Tatăl" [2].

Dar ceea ce rămâne din filmul lui Scorsese nu este nici măcar această filosofie joasă, ci ceva mult mai înfricoşător. Ideea că Hristos n-a fost Dumnezeu o găsim încă în Evanghelii la iudeii ucigaşi de Dumnezeu, fapt pentru care L-au şi răstignit: „Pe acesta l-am găsit răzvrătind neamul nostru şi zicând că el este Hristos" (Luca 23, 2). Că Hristos ar fi fost născut din desfrânare şi că avea demon – şi asta găsim

în Evanghelii, susţinute de aceiaşi iudeii (Marcu 3, 22; Ioan 8, 41), după cum cred şi până astăzi. Scorsese însă merge mult mai departe, el ecranizează bârfele spurcate create? n jurul M? ntuitorului şi al Mariei Magdalena.

De altfel, acest subiect n-a preocupat doar pe Scorsese. Scriitorul spaniol José Saramago publica un roman cu acelaşi subiect, „Evanghelia după Iisus" (tradus imediat în ruseşte), pentru care obţine şi premiul Nobel pe anul literar 1997. Iar sfântul Ignatie Briancianinov aminteşte în scrierile sale de romanul inspirat din Evanghelie cunoscut sub numele „Passion douleureuse de notre Seigneur Jesus-Christ" de Ecaterine d'Emerich, scris? n aceeaşi manieră.

Subiectul l-am auzit discutat şi de yoghinii din România, care cred că şi-au importat argumentul de la colegii din Occident. Prin analogii sincretiste, yoghinii, mai ales cei occidentalizaţi, cauta să-şi motiveze orgiile nu numai prin zeităţile lor, cum ar fi Krishna (care avea 16800 de ciobanite-gopi), ci şi prin atribuirea în chip mincinos a astfel de"? nsusiri" sfinţilor şi chiar Mântuitorului Hristos [3].

Yoghinii chiar au găsit şi citatul evanghelic în care Hristos „lauda" desfrânarea: „Iertate să ni păcatele ei cele multe, căci mult a iubit" (Luca 7, 47). După mintea lor, „căci mult a iubit" s-ar referi la faptul că a iubit mulţi bărbaţi. Dar să lăsăm [4].

Ceea ce supara la acest film nu este atât subiectul, căci e făcut de un necredincios, ci faptul că el a fost arătat într-o ţară preponderent ortodoxă. Nicăieri în lume nu se mai poate arăta astăzi un film antisemit, fără urmările de rigoare, cu at? t mai mult? n Israel. Niciodată televiziunea din Istanbul nu va arăta un film în care este batjocorit mahomed. Iar? n India nici măcar o vacă nu îndrăzneşte nimeni să o alunge de pe autostradă, pentru că este sfântă!

Acelaşi film a fost arătat şi în Rusia? n 1997. Iată ce scrie despre asta reputatul teolog, doctor? n filosofie, cel mai vestit apologet al Rusiei contemporane, diaconul Andrei Kuraev: „Evenimentul cel mai scandalos din viaţa religioasă a Rusiei pe anul 1997 s-a petrecut la 9 noiembrie? n această seară de duminică, NTV-ul [5] a rulat filmul „Ultimele ispite ale lui Hristos". Conflictul ce se cocea în ascuns? n ultimii ani a răbufnit: uriaşul imperiu informaţional al Rusiei a declarat război pe faţa Bisericii Ortodoxe Ruse.

Biserica nu dăduse motiv pentru aceasta. Drept motiv a servit doar calendarul. 9 noiembrie – aniversarea „nopţii de cristal". Este

acea tristă noapte când? n Germania nazista au? început persecuţiile asupra evreilor. Se? nţelege ca regizorul principal al NTV-ului, Alexandr Faifman, şi stăpânul NTV-ului, dl. Gusiński, care? rubina postul de director general al „Media – MOST” şi de preşedinte al Congresului Evreiesc din Rusia, pe bună dreptate păstrează o amintire durută despre această noapte. Însă de ce pentru crima neopăgânilor germani (iar nazismul, hrănit de ocultism, era duşman pe faţă nu numai al iudaismului, ci şi al creştinismului), el a hotărât să se răzbune pe credincioşii ortodocşi din Rusia? De ce această durere a lui s-a revărsat ca o jignire peste acel popor care a salvat comunitatea evreiască europeană de la anihilare?

N-au fost jigniri? A fost doar dreptul fiecărui om de a-şi exprima liber opinia? Da, un astfel de drept exista. Dar există şi limitele lui fireşti. Mişcarea liberă a mâinii mele se termină acolo unde? începe fata altui om. Durerea celuilalt – iată graniţa peste care nu trebuie să treacă nici cele mai legitime sentimente ale mele. Nici bucuria mea, nici durerea mea personală nu trebuie să provoace durerea altor oameni (...)

Da, orice om are dreptul la o discuţie cu creştinii, dreptul la critica şi la contradicţie. Dar nu are dreptul să scuipe şi să hulească. Este blasfemator să întipăreşti în memoria oamenilor scene de pat cu participarea Mariei Magdalena şi... Iar explicaţiile: „Vedeţi, este intenţionat, sunt halucinaţii pe care diavolul le naşte în conştiinţa Răstignitului”, deloc nu uşurează arsura. După învăţătura creştină, gândurile rele şi mincinoase în genere nu pot să apară în conştiinţa Dumnezeului-om Hristos. Nu poate în interiorul Fiului lui Dumnezeu să răsune glasul împăratului întunericului.

Dar nu numai din punctul de vedere al credinciosului e blasfemator acest film. O lectură intenţionat blasfematoare a Evangheliei este promovată de o masivă mişcare anticulturală. Setea de a batjocori, de a spurca tot ce este? nalt, este caracteristică pentru boierii contemporani. Puşkin devine interesant nu prin poezia sa, ci prin „lista sa de Don Juan”; de Ciaikovski îşi amintesc mai mult în legătură cu problemele minorităţilor sexuale...” [6].

Lupta Bisericii? împotriva unor astfel de subproducţii nu este lupta unor fanatici? împotriva progresului cultural, ci un? ndemn de a ne? îndrepta spre adevărata cultura. Un îndemn de a descoperi şi de a face cunoscute anume acele adâncimi ale spiritului uman pe care nu le

au dobitoacele, adică conştientizarea veşniciei sufletului nostru omenesc, conştientizarea înaltei filosofii la care săntem chemaţi.

Aici nu avem de a face doar cu o simplă violare a intimităţii religioase a creştinilor, ci asistăm la o deformare a realităţii şi înstrăinare patologică de echilibrul minim intelectual, necesar fiecărui om. Filmul „Ultimele ispite ale lui Hristos" a fost respins nu numai de credincioşi, ci chiar şi de oamenii străini de religie, anume pentru că acest film e plin de un naturalism nelalocul lui, şi nu de realism, în cel mai larg? nţeles al cuv? ntului.

? n teologia ortodoxă exista un concept ca „realismul mistic religios" (Pavel Florenski, Leonid Uspenski ş.a.), esenţa căruia se conţine în aceea că iconografia, cre? nd „chipul de ne? nehipuit" (sau „asemănarea de neasemănat"), reflecta supremă, dumnezeiască realitate. Şi de aceea simbolul religios e mult mai realist decât iluzoria imitaţie a vieţii din pictura realistă. Simbolul nu se opune realismului, mai mult decât at? t, simbolul nu se opune realismului, ci imaginaţiei abstracte care refuza orice relaţie cu realitatea, în afară de cea cu sine însăşi [7].

De aceea reprezentarea canonică a lui Hristos în iconografia ortodoxă este şi cea mai apropiată de realitatea istorică şi mistică a Lui, şi numai imaturitatea spirituală a unora a dus la decăderea icoanei până la varianta ei renascentina, romano-catolică. În acest sens e foarte uşor să urmărim starea spirituală a unui popor şi a epocii în funcţie de modul de a gândi icoana – chipul văzut al celor nevăzute, „rugăciunea materializată".

Cu filmul „Ultimele ispite ale lui Hristos", omenirea atinge apogeul regresului moral şi spiritual. Ceea ce Dumnezeu a făcut la început „după chipul şi asemănarea Sa", nu mai exista. Acum omul? l „face" pe Dumnezeu după chipul şi asemănarea sa stricăcioasa (Romani 1, 23).

Iar dacă prin cea de „a şaptea artă" – filmul, pictura s-a întrecut pe sine şi, pe bună dreptate, putem numi filmul o pictură vie, mai mult decât?-ncercarea anticilor de a opri timpul? n loc, acel neputincios suspin al lui Goethe: „O, mai opreşte-ţi pasul, secundă care treci", atunci filmul „Ultimele ispite ale lui Hristos" e urmarea inevitabilă a nerespectării unui atât de ne? nsemnat, părea, canon iconografic de la 692 [8]. Neascultarea romano-catolicilor şi practica unei picturi religioase catalizate de sentimentele firii căzute a evoluat, odată cu

prelungirea picturii în arta cinematografică, nu vom greşi când spunem? n formele grave pe care le desprindem din acest film.

N O te:

[1] Amintim că Nikos Kazantzakis, considerat cel mai mare prozator grec al sec… XX, este atât deţinătorul premiului Nobel, cât şi „deţinătorul" anatemei date de Biserica Ortodoxă Greacă.

[2] Iacovlev E.G. „Obraz Hrista v pravoslavii v contexte mirovoi relighioznoi culitur?", Năucino Bogoslovskie Trud? Belgorod, 1999, p. 240.

[3] Ştim deja speculaţiile ce se fac pe seama asemănării cuvintelor Krishna şi H (C) ristos). Acestora le place să aducă cazul Mariei Egipteanca şi a Mariei Magdalena, e? t şi diverse pilde din Pateric? n care se arata căderea unor călugări iar după aceea pocăinţa şi îndreptarea lor.

[4] Pentru că am avut discuţii cu unii dintre ei şi i-am văzut „cât de greu pricep"? ndrăznesc să precizez lucrurile. Dacă Hristos a lăudat-o pe Maria Magdalena pentru că „a iubit mulţi bărbaţi", după cum zic yoghinii, de ce dar Magdalena, care L-a iubit sincer pe Iisus până la sfârşitul vieţii, s-a lăsat de desfrânare, dacă pentru asta a fost lăudata de El? De unde ştim că s-a lăsat de desfr? n-are? Pl? nsul ei o arata. Altfel ce motiv avea să vină şi să se umilească în faţa tuturor o femeie care avea atâta „trecere"? Pentru că a propovăduit împreună cu apostolii până la sfârşitul vieţii şi pentru că a fost primul om cui i S-a arătat Hristos după înviere (Ioan 20, 14 – 16).

[5] Diacon Andrei Kuraev, „Kak delaiut antisemitom", Ed. Odighitria, Moscova, 1999.

[6] NTV (HTB rus.) Post de televiziune independent, cel mai popular? n Rusia post-sovietica.

[7] Iacovlev E.G. „Obraz Hrista v pravoslavii v contexte mirovoi relighioznoi culitur?", Năucino Bogoslovskie Trud? Belgorod, 1999, p. 240.

[8]? împotriva acestui fapt se revoltă părinţii celui de al Cinci-şaselea Sinod Ecumenic (692), la care se interzic categoric prin regula 100 toate imaginile indecente. „De aceea noi poruncim ca de acum? nainte să nu se picteze pe se riduri sau? n alt fel de imagini care vrăjesc privirea, corup mintea şi pricinuiesc explozii de plăceri necurate. Dacă cineva va îndrăzni să facă aceasta, să fie anatema"??????? 1996? IV??? 6??? 100. pg. 297.